

Артеменко О. М. – здобувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПОРЯДКУ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНОГО ОПИТУВАННЯ

Для суспільно-політичної ситуації сучасної України характерним є стан військового конфлікту зі злочинними угрупованнями, які незаконно окупували частину території Донецької і Луганської областей України. Від рішучості українського політикуму, злагодженості усіх політичних сил, політичної й фінансової підтримки західних країн-партнерів, а так само рівня боєготовності, технічної оснащеності, чисельності й мобільності особового складу Збройних сил України залежить територіальна цілісність, унітарність нашої держави та збереження її конституційного ладу й недоторканості кордонів.

На рівень обороноздатності країни й бойового духу особового складу української армії впливають різні деструктивні процеси, випадки порушень Статуту Збройних сил України, а також різноманітні порушення законності. Найбільш суспільно небезпечними серед них є військові злочини. Переломним моментом у структурі й характері військової злочинності в Україні стало проведення з 2014 р. Антитерористичної операції (АТО) у зоні військового конфлікту на території Донецької й Луганської областей України. Якщо впродовж 2010–2014 рр. військова злочинність здебільшого мала корисливий характер, оскільки була пов'язана з вчиненням майнових та корупційних військових злочинів [1], то у 2014–2017 рр. структура цих злочинів якісно змінилась. Нині майже 80 % військових злочинів спрямовані проти порядку проходження військової служби. Ці кримінальні правопорушення передбачені статтями 407–409 Кримінального кодексу (КК) України, що пов'язані з: самовільним залишенням військової частини або місця служби; дезертирством; ухиленням від несення військової служби шляхом самокалічення, симуляції хвороби, відмови від несення обов'язків військової служби тощо.

Для обмеження поширеності у воєнній сфері злочинів проти порядку проходження військової служби потребують розроблення науково обгрунтовані заходи їх запобігання, що має здійснюватись на надійній науковій основі. Одним зі способів вироблення низки перспективних заходів протидії таким військовим кримінальним правопорушенням є проведення відповідного кримінологічного дослідження. Зокрема, експертне опитування 150 працівників головного суб'єкта запобігання військовим злочинам у виді військової прокуратури (Центрального і Західного регіонів України) дозволило виділити низку кримінологічно значущих параметрів цих злочинів, які стосуються: домінуючих мотивів злочинної діяльності; латентності; детермінантів; основних напрямів запобігання тощо.

Серед домінуючих мотивів вчинення злочинів, передбачених ст. 407–409 КК України, військові прокурори вказали на: небажання переносити труднощі військової служби (60 %); небажання виконувати обов'язки з військової служби (46 %); бажання спілкування з коханою людиною, побувати вдома, відпочити (27,3 %); боягузтво, легкодухість (20,7 %); незадовільне грошове, речове, продовольче і медичне забезпечення (20 %); нестатутні взаємовідносини (10,7 %); сімейно-побітові проблеми (2,7 %); наявність боргів перед товаришами по службі (2 %). Ці результати вказують на внутрішню причину вчинення злочинів проти порядку проходження військової служби. Основною серед таких є небажання військовослужбовців переносити труднощі військової служби. Зрештою зазначені обставини вказують на своєрідну м'якотілість, нерішучість частини військовослужбовців, які наважуються на уникнення тимчасових незручностей військової служби у злочинний спосіб.

Експертне опитування стосувалось також визначення рівня й причин латентності розглядуваних військових злочинів. Так, більшість респондентів (19,3 %) вказала, що у лавах Збройних сил України взагалі відсутні необліковані факти порушень порядку проходження військової служби. Трохи менше військових прокурорів (17,5 %) вказали, що співвідношення облікованих й необлікованих подібних випадків становить 1:1. Можна констатувати, що представлені кримінальні правопорушення є низьколатентними, оскільки в

умовах бойових дій, загальнодержавної мобілізації населення, збільшення штату органів військової прокуратури, постійного контролю стану законності у воєнній сфері з боку Президента України, Міністерства оборони України та інших правоохоронних органів укриття тих або інших фактів учинення військових злочинів значно ускладнюється, а у деяких випадках навіть унеможлиблюється.

До головних причин латентності злочинів проти порядку проходження військової служби опитаними зараховано: а) небажання військових командирів афішувати фактом тимчасового ухилення підлеглим від військової служби через можливі дисциплінарні та інші стягнення, що можуть настати для перших (55,3 %); б) укриття військовими командирами випадків ухилення окремих осіб від військової служби через їх дружні й «братерські» відносини (18,7 %); в) неповідомлення військовослужбовцями про ухилення їх підлеглими від військової служби внаслідок підкупу з боку винного (14,7 %); г) недостатня ефективність роботи правоохоронних органів із виявлення подібних злочинів (11,3 %); д) замовчування військовими командирами фактів ухилення їх підлеглими від військової служби через боязнь фізичної розправи з боку злочинців, особливо в умовах бойових дій (5,3 %); е) неналежний штатний облік військовослужбовців, які несуть військову службу в зоні проведення АТО (5,3 %); є) інше (12,7 %).

Військові прокурори також виділили досить широкий перелік детермінантів, що зумовлюють злочини проти порядку проходження військової служби. Серед них: 1) наявність у деяких військових підрозділах аморальної поведінки військовослужбовців, пов'язаної з систематичним вживанням алкогольних напоїв або наркотичних речовин (48 %); 2) прагнення окремих військовослужбовців зберегти власне життя в умовах посилення обстрілів позицій Збройних сил України з боку воєнізованих формувань «ДНР» і «ЛНР» (44 %); 3) незгода деяких військовослужбовців з діями Генерального штабу Збройних сил України і безпосередніх військових командирів (32,7 %); 4) низький рівень патріотизму в деяких військовослужбовців й в українському суспільстві загалом (27,8 %); 5) затяжний характер АТО (27,3 %); 6) не звернення окремими військовими командирами уваги на низький рівень бойового духу військовослужбовців (20,7 %); 7) невиконання

державою взятих на себе зобов'язань щодо достойного грошового забезпечення військовослужбовців Збройних сил України, особливо тих, хто безпосередньо бере участь у бойових діях у зоні АТО (19,3 %); 8) упевненість злочинців у можливості уникнення кримінальної відповідальності шляхом переходу до лав воєнізованих формувань «ДНР» і «ЛНР» (13,6 %); 9) незадовільна державна національно-ідеологічна політика, відсутність у частини українців почуття національної ідентичності (13,3 %); 10) незадовільне речове, продовольче й медичне забезпечення військовослужбовців (15,3 %) тощо. Тобто досліджувані злочини зумовлює ціла низка різних за спрямованістю криміногенних чинників.

Серед основних напрямів запобігання злочинам, передбаченим ст. 407–409 КК України, респонденти виділили: а) набір до лав Збройних сил України свідомих, патріотично налаштованих осіб на умовах контракту (70,7 %); б) недопущення серед військовослужбовців алкоголізму і наркоманії (56 %); в) збільшення державою видатків на фінансування Збройних сил України з метою покращення грошового, речового, медичного забезпечення військовослужбовців (46,7 %); г) виховання молодого покоління у національно-патріотичному дусі (42 %); д) підвищення бойового духу у військових підрозділах, особливо тих, що беруть участь у бойових діях (25,3 %); е) боротьба з корупцією у воєнній сфері (20,7 %); є) недопущення корупції в лавах Збройних сил України, пов'язаної з «кришуванням» переміщення товарів і людей через лінію розмежування у зоні АТО (14,7 %); ж) здійснення наступу української армії у зоні АТО на воєнізовані сепаратистські формування та повернення Україною контролю над захопленими територіями Донецької та Луганської областей (14 %) тощо.

Список використаних джерел

1. Колодяжний М. Г. Кримінологічна характеристика військових злочинів в Україні / М. Г. Колодяжний // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2013. – Вип. 26. – С. 109–117.